

# חטא מי מריבה ותשובתו

הרב דוד הלל וינר

הקדמה  
חטא המרגלים  
גבול האמורי  
מלחמת ישראל בסיחון מלך האמורי  
נחלת ראובן וגד  
"ויחנו ברפידים"  
הצעת הפתרון  
משה במדין  
חזרתו בתשובה של משה רבנו

## הקדמה

קושי נפשי עומד בפני הלומד את פרשת מי מריבה. מי אנו שנאמר דברים כנגד איש האלוקים משה רבנו? אמנם הפרשנים הרחיבו בכך ולכאורה אין צורך שנביא גם אנו ונוסיף בעניין... אף על פי כן ברצוני להציע כיוון חדש בהבנת חטאו של משה שכן מתוך כך ניתן לראות גם את תהליך התיקון והתשובה של משה רבנו ובכך אוסיף לעני"ד כבוד לעבד ה'.

בפרשת מי מריבה נאמר<sup>1</sup>:

וַיֵּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבְּרֵי צֵן בְּחַדְשׁ הָרִאשׁוֹן וַיָּשֶׁבֶת הָעָם בְּקִדְשׁ וּתְמַת שָׁם מֵרִים וּתְקֵבֶר שָׁם: וְלֹא הָיָה מִיָּם לְעֵדָה וַיִּקְהְלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן: וַיִּרְבֵּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוֹ גִּוְעֵנוּ בְּגֹוע אַחֲנֵנוּ לְפָנֵי ה': וְלָמָּה הֵבֵאתֶם אֶת קַהֵל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעֵירָנוּ: וְלָמָּה הֶעֱלִיתֵנוּ מִמִּצְרַיִם לְהֵבִיא אֹתָנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַרְעֵ הַזֶּה לֹא מָקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגִפְנֵי וְרִמּוֹן וּמִים אֵין לְשִׁתּוֹת: וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהֵל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיִּדְּא כְבוֹד ה' אֲלֵיהֶם: וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: קַח אֶת הַמַּטֵּה וְהַקָּהֵל אֶת הָעֵדָה אֹתָהּ וְאַהֲרֹן אַחִיד וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִיָּמִיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מִים מִן הַסֵּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֵת בְּעֵירָם: וַיִּקַּח

<sup>1</sup> במדבר כ', א' - י"ג.

מֹשֶׁה אֶת הַמַּטֵּה מִלְפָּנָי ה' כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ: וַיִּקְהֲלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקְּהָל אֶל פְּנֵי הַסֵּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שָׁמְעוּ נָא הַמְרִים הֲמֵן הַסֵּלַע הַזֶּה נוֹצֵיא לָכֶם מַיִם: וַיִּרְם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיִּדְּ אֶת הַסֵּלַע בְּמַטְהוֹ פְּעָמַיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתִּשֶׁת הָעֵדָה וּבַעֲרָם: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקְּהָל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם: הִמָּה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' וַיִּקְדַּשׁ בָּם.

מהו בדיוק החטא של משה רבנו? בפשט הפסוקים קשה להבין. רש"י ביאר שחטא משה היה בכך שהכה את הסלע במקום לדבר אליו.<sup>2</sup>

הרמב"ם בפרק ה' בהקדמתו למסכת אבות ראה כי חטאו של משה רבנו היה בכך שהגיע למידת הכעס. רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל<sup>3</sup> איחד פרושים אלה בכך שביאר שהדיבור מסמל רגיעה בעוד המכה בסלע מסמלת כעס. לאור פירוש זה נשתדל לבאר פרשיות המקבילות לפרשה זו.

## חטא המרגלים

למדונו חז"ל<sup>4</sup>:

'מִשְׁכִּיל אֲשֶׁרֵי נִשְׁוִי פֶשַׁע בְּסוּי חֲטָאָה', משה אמר יכתב סרחוני. מריתם פי במדבר צין במריבת העדה להקדישו. משל למה הדבר דומה? לשתי נשים שהיו לוקות בבית דין, אחת לוקה על שקלקלה ואחת לוקה על פגי שביעית. זו שאכלה<sup>4</sup> פגי שביעית אומרת, בבקשה מכם הודיעו סרחוני שלא יהיו העומדים סבורים לומר כשם שזו קלקלה זו קלקלה, תלו לה הפגין בצוארה והיה כרוז מכריז לפניה על הפגין זו לוקה.

לפיכך משה רבנו ביקש שידעו שזהו חטאו - מי מריבה ולא חטא המרגלים<sup>5</sup>. נמצאנו למדים אם כן, שעל פי חז"ל למשה לא היה קשר לחטא המרגלים. ואף על פי כן מוצאים אנו בספר דברים, דברים שאמר משה בתוך העונש על חטא המרגלים<sup>6</sup>:

גַּם בִּי הִתְאַנֶּף ה' בְּגִלְלַתְכֶם לֵאמֹר גַּם אֶתֶּה לֹא תָבֵא שָׁם: יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן הָעֹמֵד לְפָנַי הוּא יְבֵא שָׁמָּה אֹתוֹ חֹזֵק כִּי הוּא יַחַלְלֶנָּה אֶת יִשְׂרָאֵל.

<sup>2</sup> עיין ברמב"ן שם בהשגותיו על פירוש זה ובתשובת הר"ן לדבריו בדרוש השמיני.

<sup>3</sup> שיחות הרב צבי יהודה סידרה א' על פרשת חוקת.

<sup>4</sup> ספרי במדבר קל"ז.

<sup>4א</sup> על פי הגרסא במסכת יומא דף ו' עמוד ב'.

<sup>5</sup> על פי רש"י במדבר כ"ז, י"ג.

<sup>6</sup> דברים א', ל"ז - ל"ח.

כיצד מישיבים חז"ל פסוקים אלו לאור הבנתם ?

נוכל להעצים את הקושיא ולומר שאין פה קושי על חז"ל שכן ביאורם הוא לפי פשטי המקראות במקומות רבים<sup>7</sup> המדגישים שעונשו של משה חל בגין מי מריבה בלבד, ואם כן כבר קיימת סתירה בין המקראות עצמם.<sup>8</sup>

## גבול האמורי

לאחר מות אהרון עקב חטא מי מריבה, החל עם ישראל להתקדם לעבר תחנתו האחרונה בטרם יכנס לארץ - גבול האמורי. כך נאמר על הגעת ישראל לתחנה זו<sup>9</sup>:

מִשֶׁם נָסְעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אֲרֶנוֹן אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיָּצֵא מִגְּבֹל הָאֱמֹרִי כִּי  
אֲרֶנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי: עַל כֵּן יֹאמֶר בְּסֵפֶר מִלְחַמַּת  
ה' אֵת וְהֵב בְּסוּפָה וְאֵת הַנְּחָלִים אֲרֶנוֹן: וְאֲשֶׁר הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה  
לְשִׁבְתָּ עַד וַנִּשְׁעַן לְגְבוּל מוֹאָב: וּמִשֶׁם בְּאֶרֶה הוּא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר  
ה' לְמֹשֶׁה אֲסֹף אֶת הָעָם וְאֶתְנָה לָהֶם מַיִם.

תחנה זו - נחל ארנון, גבול האמורי, מתוארת על-פי התורה בצורה עמומה אך ודאי שדברים גדולים אירעו בה ועל כן נכתבה פרשית חנייתם שם ב'ספר מלחמות ה'". אף הבאר שאליה אסף משה את העם בוודאי טומנת בחובה עניינים גדולים שכן תגובת העם לבאר בתחנה זו היתה עוצמתית ומרשימה<sup>10</sup>.

אִז יִשִּׁיר יִשְׂרָאֵל אֵת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלֶי בְּאֵר עֵנּוּ לָהּ: בְּאֵר חֲפְרוּהָ  
שָׁרִים כְּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בְּמִשְׁעָנְתָם וּמִמִּדְבָּר מִתְנַהֵה: וּמִמִּתְנַהֵה  
נַחְלֵי־אֵל וּמִנַּחְלֵי־אֵל בְּמֹת: וּמִבְּמֹת הַגֵּיא אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ  
הַפְּסָגָה וַנִּשְׁקָפָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן.

מה אירע בגבול סיחון מלך האמורי ?

<sup>7</sup> הרב מרדכי ברויאר בספרו "פרקי מועדות" (עמוד 441 - 439) פירש שבאופן לאומי העם בחטא המרגלים ניתק בין דור יוצאי מצרים לדור הכניסה לארץ ועל כן משה כמנהיג יוצאי מצרים לא היה מתאים להמשיך, אך משה - כיוון שלא חטא בחטא המרגלים לא קיבל עונש פרטי כתוצאה מחטא הכלל אלא נענש על חטאו הפרטי - מי מריבה. אנו העדפנו לראות בחטא מי מריבה את הסיבה לאי כניסתו לארץ ולא רק כ"יתרוץ מוסרי" לצורך שהיה קיים למנוע ממשה את הכניסה. את ביאורו לקשור משה לחטא המרגלים שלא חטא בו נבאר בעז"ה בהמשך דברינו.

<sup>8</sup> ראה במדבר כ', י"ב, כ"ד, כ"ז, י"ד. ובדברים ל"ב, כ"א. ביחס לפסוק בדברים ג', כ"ו - "וַיִּתְעַבְּרֵי בִי ה' לְמַנְעֶכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי" - אף על פי שלא מופיע במפורש הטעם, כיוון שישראל מובנים בפסוק כגורמים לענישה נראה שהחטא המדובר גם כאן הוא מי מריבה- החטא בו לוקה משה בלבד, ולא חטא המרגלים - חטאם ועונשם של עם-ישראל כולו. ביחס לפסוק בדברים ד', כ"א שאין ברורה בו הסיבה לאי כניסתו של משה לארץ נתיחס בעז"ה בהמשך דברינו.

<sup>9</sup> במדבר כ"א, י"ג - ט"ז.

<sup>10</sup> שם שם, י"ז - כ'.

## מלחמת ישראל בסיחון מלך האמורי

מיד לאחר השירה מופיעים פסוקים המתארים את מלחמת ישראל בסיחון. לפי פסוקים אלו ישראל לא רצו כלל לפתוח במלחמה מול האמורי אלא רק לעבור בארצם לעבר ארץ ישראל, אך סיחון יצא ונלחם בישראל וכתוצאה מכך נכבשה ארץ זו. כך נאמר בפסוקים<sup>11</sup>:

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי לֵאמֹר: אֲעֲבֶרָה בְּאַרְצְךָ לֹא נֹטָה בְּשִׂדָּה וּבִכְרָם לֹא נִשְׁתֶּה מִי בְּאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֶלְךְ עַד אֲשֶׁר נֵעֲבֹר גְּבֻלְךָ: וְלֹא נִתֵּן סִיחֹן אֶת יִשְׂרָאֵל עֹבֵר בְּגִבְלוֹ וַיֹּאסֹף סִיחֹן אֶת כָּל עַמּוֹ וַיֵּצֵא לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל הַמְּדֻבְרָה וַיָּבֵא יְהִצְהָ וַיִּלְחֶם בְּיִשְׂרָאֵל: וַיִּכְּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי חֶרֶב וַיִּירֹשׁ אֶת אֲרֻצּוֹ מֵאֲרֻנָּן עַד יַבֶּק עַד בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן.

לעומת זאת עומדת פרשיה דומה<sup>12</sup>, המציגה את אותו הסיפור עם כמה הבדלים משמעותיים.

בפרשייה זו מופיע ציווי של הקב"ה לצאת למלחמה בסיחון מלך האמורי:

קוּמוּ סֵעוּ וְעֲבְרוּ אֶת נַחַל אֲרֻנָּן רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשׁוֹן הָאֲמֹרִי וְאֶת אֲרֻצּוֹ הַחַל רֶשֶׁת וְהַתְּגַר בּוֹ מִלְחָמָה: הַיּוֹם הַזֶּה אֶחָל תֵּת פַּחַדְךָ וַיִּרְאֶתְךָ עַל פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שְׁמֵעְךָ וְרָגְזוּ וַחֲלוּ מִפְּנֶיךָ.

לעומת ציווי ברור זה פועל משה רבנו באופן שונה:

וַאֲשַׁלַּח מַלְאָכִים מִמְּדָבָר קְדֵמוֹת אֶל סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשׁוֹן דְּבַרִי שְׁלוֹם לֵאמֹר: אֲעֲבֶרָה בְּאַרְצְךָ בְּדֶרֶךְ בְּדֶרֶךְ אֶלְךָ לֹא אֶסּוּר יְמִין וּשְׂמֹאל: אֲכַל בְּכֶסֶף תִּשְׁבְּרֵנִי וְאֶכְלֹתִי וּמִים בְּכֶסֶף תִּתֵּן לִי וְשִׁתִּיתִי רַק אֲעֲבֶרָה בְּרַגְלִי: כֹּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְנֵי עֵשׂוּ הַיְשָׁבִים בְּשַׁעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיְשָׁבִים בְּעַר עַד אֲשֶׁר אֲעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ.

משה רבנו לא מעוניין לכבוש ולרשת את האמורי - למרות הציווי "הַחַל רֶשֶׁת". וכן השווה משה את ארץ האמורי לארץ בני עשו שבשעיר שעליה נאמר הציווי<sup>13</sup>:

וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי אַל תִּצַּר אֶת מוֹאָב וְאַל תִּתְּגַר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא אֶתֵּן לְךָ מֵאֲרֻצּוֹ יְרֹשָׁה כִּי לְבְנֵי לוֹט נָתַתִּי אֶת עַר יְרֹשָׁה.

אמנם למרות סרובו של משה רבנו לכבוש את ארץ האמורי הכריע הקב"ה את

<sup>11</sup> שם שם, כ"א - כ"ד.  
<sup>12</sup> דברים ב', כ"ד ואילך.  
<sup>13</sup> שם שם, ט'.

הכף וגרם למלחמה נגד סיחון<sup>14</sup> :

וְלֹא אָבָה סִיחֹן מִלֶּךְ חֲשָׁבוֹן הַעֲבָרָנוּ בּוֹ כִּי הִקְשָׁה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת רוּחוֹ  
וְאִמְץ אֶת לְבָבוֹ לְמַעַן תִּתֵּן בְּיָדְךָ כִּי־סָהָה.

לאחר הקשיית לבו והתחלת המלחמה בסיחון הוסיף הקב"ה וציווה :

וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רְאֵה הַחֲלָתִי תֵת לְפָנֶיךָ אֶת סִיחֹן וְאֶת אֲרָצוֹ הַחֹל רָשׁ  
לְרֶשֶׁת אֶת אֲרָצוֹ.

מהו פשר סירובו של משה רבנו<sup>15</sup> ?

ביחס לסירובו של משה רבנו אכן מוצאים אנו רמז לכעס השכינה על משה רבנו.

בציווי האיסור להלחם בבני עמון נאמר<sup>16</sup> :

וַיְהִי כַאֲשֶׁר תָּמּוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקְרַב הָעַם: וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי  
לֵאמֹר:

על סמיכת הציווי לפרשיות אלו, דרשו חז"ל (מופיע ברש"י) :

אבל משילוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפרשה זו וידבר אלא  
ויאמר, ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים לא נתייחד עמו  
הדיבור בלשון חיבה פנים אל פנים וישוב הדעת, ללמדך שאין  
השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל.

אמנם מיד באה הפרשיה הבאה בה מסופר על מלחמת סיחון<sup>17</sup> : "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי  
רְאֵה הַחֲלָתִי תֵת לְפָנֶיךָ אֶת סִיחֹן וְאֶת אֲרָצוֹ הַחֹל רָשׁ לְרֶשֶׁת אֶת אֲרָצוֹ." אם לא  
נאמר שנתחדש פה הכעס על משה רבנו עומדת דרשת חז"ל ביחס לפרשיה  
הקודמת בצורה תמוהה.

בעזרת ה' בהמשך דברינו יתבאר שהכעס המתחדש מקורו בחטא המרגלים, שם  
לראשונה נסתלק הדיבור בלשון חיבה - "וידבר".

<sup>14</sup> שם שם, לי ואילך.

<sup>15</sup> רש"י פירש על הפסוק "וואשלח מלאכים ממדבר קדמות" שאמנם משה לא נצטווה לפתוח בשלום אך למד הוא זאת מדרכי הנהגתו של הקב"ה לפתוח בשלום (ענין ברמב"ן שפירש ששליחת השלום היתה במקביל לציווי המלחמה בכדי שתהא מלחמה ובכדי שיקרא לשלום גם כן ולא היה פה כל סירוב) נראה לענייני שאלכן למשה היו סיבות מוצדקות לדרוש כך, אך אף על פי כן בצורה ישירה נגד הציווי אין לעשות זאת, ולשיטת רש"י ניתן לומר שסירובו של משה רבנו לצווי הקב"ה היה מעוגן בהגיון של משה. את סיבותיו של משה לפעילות בצורה זו יש לברר.

<sup>16</sup> דברים ב', ט"ז - י"ז.

<sup>17</sup> במדבר כ"א, ל"א.

## נחלת ראובן וגד

בפרשת מטות מופיעה בקשת שבטי ראובן וגד אל משה רבנו ביחס לארץ יעזר וארץ הגלעד<sup>18</sup>:

וַיֹּאמְרוּ אִם מִצְאֵנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יִתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְעַבְדֶּיךָ לְאַחֲזָהּ  
אֶל תַּעֲבֹרְנוּ אֶת הַיַּרְדֵּן.

תשובתו של משה רבנו אליהם היתה חריפה<sup>19</sup>:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבָנֵי גָד וּלְבָנֵי רְאוּבֵן הַאֲחִיכֶם יָבֹאוּ לְמִלְחָמָה וְאַתֶּם  
תָּשׁוּבוּ פֹה: וְלָמָּה תִּנְיָאוּן אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַבְרָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר  
נָתַן לָהֶם ה': כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשַׁלְּחֵי אֹתָם מִקֶּדֶשׁ בְּרַנֵּעַ לְרֵאוֹת אֶת  
הָאָרֶץ: וַיַּעֲלוּ עַד נַחַל אֲשְׁכּוֹל וַיֵּדְאוּ אֶת הָאָרֶץ וַיִּנְיָאוּ אֶת לֵב בְּנֵי  
יִשְׂרָאֵל לְבַלְתִּי בֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם ה'.

בני ראובן וגד השיבו למשה שאין זו כוונתם ואילו רצונם הוא להלחם עם ישראל ואחר כך לחזור לגבולם<sup>20</sup>.

וַיִּגְשׂוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גְדֵרֶת צֹאן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֹה וְעָרִים לְטַפְּנוּ: וְאַנְחֵנוּ  
נַחֲלֵךְ חֲשִׁים לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם הִבִּיאֲנֶם אֶל מְקוֹמָם וַיִּשָּׁב  
טַפְּנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: לֹא נָשׁוּב אֶל בְּתִינּוּ עַד הַתְּנַחֵל  
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ.

משה רבנו קיבל את הצעתם והתנה עימם תנאי המשקף את החשד הגדול של משה במטרתם<sup>21</sup>:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם יַעֲבֹרוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֹתְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן  
כָּל חֲלוּץ לְמִלְחָמָה לְפָנֵי ה' וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לְפָנֵיכֶם וְנִתַּתֶּם לָהֶם אֶת  
אָרֶץ הַגִּלְעָד לְאַחֲזָהּ: וְאִם לֹא יַעֲבֹרוּ חֲלוּצִים אֹתְכֶם וְנִאֲחֲזוּ בְּתַכְכֶּם  
בְּאָרֶץ בְּנֵעַן.

על שום מה כה חשד משה רבנו בשבטים אלו שמטרתם היא כמטרת המרגלים ולא להכנס לארץ?

אף הביאורים על הרמה הרוחנית של בני ראובן וגד בכך שהקדימו את רכושם לטפם<sup>22</sup> או החילוף במטרת המלחמה "לפני בני ישראל" ולא "לפני ה'"<sup>23</sup>, עדיין אינם מבארים ממה נבע חשש כה ברור של משה שישנו כאן נסיון לחזרת חטא המרגלים.

<sup>18</sup> במדבר ל"ב, ה'.

<sup>19</sup> שם, ו'-ט'.

<sup>20</sup> שם, ט"ז-י"ח.

<sup>21</sup> שם, כ"ט-ל'.

<sup>22</sup> רש"י לפסוק ט"ז שם.

<sup>23</sup> עיין בדברי הרבנית נחמה ליבוביץ' ע"ה "עיונים בספר במדבר" פרשת מטות ב' עמוד 357.

## ”ויחננו ברפידים”

כחודש לאחר קריעת ים סוף הגיעו בני ישראל לרפידים ושם נאמר<sup>24</sup>:

וַיִּסְעוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר סִינַי לְמַסְעֵיהֶם עַל פִּי ה' וַיַּחֲנוּ בְּרַפְיָדִים וְאִין מַיִם לְשִׁתָּת הָעָם: וַיִּרְבַּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תָּנוּ לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מִה תִּרְיֹבוּן עִמָּדִי מִה תִּנְסֹוּן אֶת ה': וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלֶן הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַמִּית אֹתִי וְאֶת בְּנֵי וְאֶת מִקְנֵי בְּצִמָּא: וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר מָה אֲעֲשֶׂה לָּעָם הַזֶּה עוֹד מַעַט וְסִקְלָנִי: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲבֹד לִפְנֵי הָעָם וְקַח אֶתְךָ מִזְּקָנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטֶּדֶף אֲשֶׁר הִכִּיתָ בוּ אֶת הַיָּאֹר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ: הִנְנִי עֹמֵד לִפְנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחָרֵב וְהִכִּיתָ בַּצּוּר וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשִׁתָּה הָעָם וַיַּעַשׂ בֵּן מֹשֶׁה לְעֵינָי וְקָנִי יִשְׂרָאֵל: וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּם אֶת ה' לֵאמֹר הִישׁ ה' בְּקִרְבָנוּ אִם אֵין.

כאשר העם רצה לחזור למצרים הרגיש משה "עוד מעט וסקלני" ותשובת ה' למשה היתה לקחת את המטה מיציאת מצרים ובו להכות בסלע ועל ידי כך להזכיר לעם את היציאה ממצרים. בדרך זו ימשיך העם במסעו לארץ ישראל ולא יחזור לאחוריו.

רש"י בפסוקים אלו ציטט את דרשת חז"ל המבארת שחשש משה מסקילת העם היה מוגזם.

עבור לפני העם וראה אם יסקלוך. למה הוצאת לעז על בני?

בפרשת מי מריבה, ארבעים שנה לאחר אותו מאורע, חשים משה ואהרון בתחושה דומה<sup>25</sup>:

וַיִּרְבַּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוֹ גֹּעַנּוּ בְּגֹעַ אֲחִינוּ לִפְנֵי ה': וְלָמָּה הִבַּאתֶם אֶת קָהֵל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעֵינֵינוּ: וְלָמָּה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַבְיֵא אֶתְנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַרְעֵה הַזֶּה לֹא מָקוֹם זֶרַע וְתֹאנָה וְגִפְזָן וְרִמּוֹן וּמַיִם אֵין לְשִׁתּוֹת: וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהֵל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיִּרְא כְבוֹד ה' אֲלֵיהֶם.

שוב משה ואהרון חשים שהעם רוצה להכות בהם מתוך הגעגועים למצרים ומחליטים להכות בסלע ככפעם הקודמת - הנהגת כעס, כנגד הזיכרון במצרים ולא מתוך שיתוף פעולה עם העם בהתקדמות לעבר ארץ ישראל.

<sup>24</sup> שמות י"ז, א-ז.  
<sup>25</sup> במדבר כ"ג, ג-ז.

## הצעת הפתרון

לאחר חטא המרגלים איבדו משה ואהרן את האמון ברצון העם להכנס לארץ. כאן - בבריחת שניהם מהעם ובהחלטה לפעול כבפעם הראשונה, בנקודה זו טמון יסוד החטא<sup>26</sup>. כתוצאה מכך מנסה משה רבנו למנוע מהעם כל אפשרות להתעכב במקום שאיננו בגבולות הארץ ולהתבסס בו. משה הבין שבפרשת **מי מריבה**, שם הזכיר העם שוב את מצרים, חזרו בני-ישראל לרמת אמונתם מתקופת **מסה ומריבה**.

לאור זאת ברצוננו לומר שמשה לא רצה שהעם יכבוש שטח כל עוד אין הם נכנסים לארץ בכדי שלא ישתקעו באדמת נכר. כאשר ציווה הקב"ה את משה לכבוש את ממלכת האמורי, בחר משה, למען הצלת עם ישראל לשיטתו, לוותר על הכיבוש ולהתקדם לעבר ארץ ישראל כפי שנעשה בארצות מואב ושעיר. אמנם הקב"ה שהאמין בדור הכניסה לארץ סובב שילחמו ישראל בסיחון ויכבשו את ארץ האמורי.

כמה יפים לאור זאת דברי חז"ל המתארים כי כיבוש האמורי נעשה על ידי הבאר בה חטאו משה ואהרן. כך תיארו לנו חז"ל את כיבוש מעֲבְרֵי אַרְנוֹן - גבול האמורי<sup>27</sup>:

עַל בֵּן יֶאֱמַר בְּסֵפֶר מִלְחַמַת ה' אֶת וְהָב בְּסוּפָה'. מֵהוּ? שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹתוֹת וּנְסִים בְּנַחֲלֵי אַרְנוֹן כְּנִסִּים שֶׁעָשָׂה לָהֶם בִּים סוּף. וּמֵה הֵם נִסִּים נַחֲלֵי אַרְנוֹן? אָדָם עוֹמֵד עַל הַהַר מִזֶּה וּמְדַבֵּר עִם חֵבְרוֹ בְּהַר אַחֵר וְהוּא רְחוֹק מִמֶּנּוּ שֶׁבַע מֵאֵלֶּיךָ וְהַדְרֵךְ יוֹרֵד לַתּוֹךְ הַנַּחַל וְעוֹלָה לְדַרְכָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְעֵבֹר בְּתוֹךְ הַהָרִים נִתְכַנְסוּ כָּל הָאוֹמוֹת לְשֵׁם, אוֹכְלוֹסִין שְׂאִין לָהֶם סוּף יֵשְׁבוּ מִקְצַתָּן בְּתוֹךְ הַנַּחַל וְהַהַר מִלְמַעְלָן עֹשִׂי מַעֲרוֹת מַעֲרוֹת וְכַנְגַד הַמַּעֲרוֹת הַר שֶׁכַּנְגְּדוֹ עֹשִׂי סַלְעִים סַלְעִים כְּמִין שָׂדִים שְׂנֵאמַר: 'יֶאֱשֶׁד הַנְּחָלִים' נִכְנְסוּ הָאוֹכְלוֹסִין לַתּוֹךְ הַמַּעֲרוֹת וְאִמְרוּ כִשְׂרִדְדוּ יִשְׂרָאֵל לַתּוֹךְ הַנַּחַל אֵלּוֹ עוֹמְדִין לְפָנֵיהֶם בְּתוֹךְ הַנַּחַל וְאֵנוּ לְמַעְלָה מִן הַמַּעֲרוֹת וְנִהְרֹג אֶת כָּלֵךְ. כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל לְאוֹתוֹ מִקּוֹם לֹא הִצְרִיכֵן הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִירֵד לְמַטָּן לְנַחַל אֵלּא רָמַז לְהָרִים וְנִכְנְסוּ שָׂדִים שֶׁל הַר זֶה לַתּוֹךְ מַעֲרוֹת שֶׁל הַר זֶה וּמֵתוּ כָּלֵךְ וְהִקִּיפוּ הַהָרִים רֵאשִׁיהֶם זֶה לְזֶה וְנִעְשָׂה דֶרֶךְ כְּבוֹשָׁה... כֵּךְ נִכְנְסוּ הַסַּלְעִים לַתּוֹךְ הַמַּעֲרוֹת וְרִצְצוּ כָּל אוֹתָן גְּבוּרִים

<sup>26</sup> על כן אף אהרון משתתף בחטא מי מריבה ולא רק משה, ובכך נמצא מזור לקושי האבן עזרא במה חטא אהרון. אמנם רש"י עצמו בפרשו למילים "תריבהו על מי מריבה" (דברים ל"ג, ח') ביאר שאכן אהרון לא חטא בחטא יחד עם משה רבנו. ונראה לבאר ברש"י שאהרון לא נכנס לארץ רק מחוסר התאמה לדור הכניסה לארץ (כפי שביאר הרב ברויאר שליט"א בדבריו שהובאו לעיל). לדברנו אין בחוסר זה סיבה חזקה מספיק לעונש כה קשה, אך מובן בבירור מדוע מושיע משה ואהרון בגזירה כפי שמורה פשט הפסוק "ייען לא האמנתם בי (לשון רבים)... לכן לא תביאו (=משה ואהרון) את הקהל".  
<sup>27</sup> מדרש תנחומא חקת פרק כ'.  
 חקת פרק כ'.



והבאר ירדה לתוך הנחל ונתגברה שם ואבדה כל האוכלסין כשם שאבד אותם הים... ועברו ישראל על אותן ההרים ולא ידעו כל הנסים האלו. אמר הקב"ה הריני מודיע לבני כמה אוכלסין אבדתי מפניהם ירדה הבאר לאותן המערות והוציאה גולגוליות וזרועות ורגלים שאין להם חקר וישראל חזרו לבקש את הבאר וראו אותה מאירה כלבנה בתוך הנחל שהיתה מוציאה אברים אברים... והיו ישראל עומדים על הנחלים ואומרים לה עלי באר ענו לה.

ישראל בנחל ארנון רצו רק לעבור - כהנהגת משה, אך דוקא אותה באר, המבטאת את חטאו של משה בהנהגה, כאילו קמה מעצמה ובכח אמונתה בעם ישראל הובילה את העם למערכה, כאמור<sup>28</sup>: "רָאָה הַחֲלֵתִי תַתּוֹ לְפָנַי אֶת סִיחֹן וְאֶת אֲרָצוֹ הַחֲלֵ רֶשֶׁת לְרֶשֶׁת אֶת אֲרָצוֹ."

חטאם של משה ואהרון שהחל בבאר היה הייאוש מרצון ישראל להכנס לארץ והחשד העמוק בעם היה עד כדי סירוב לציווי הבורא לכבוש את ארץ האמורי. לאחר הציווי הברור של הקב"ה להמשיך בכל אופן במלחמה מול האמורי מקבל עליו משה את הדין ומאמין בעם שלא יחזרו לחטא המרגלים<sup>29</sup> "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת יַעֲזֹר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֵתֶיהָ וַיִּרְשׁ אֶת הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר שָׁם."

אמנם לאחר כיבוש ארץ האמורי כאילו נתקיימו כל חששותיו של משה רבנו. לאחר הניצחון על האמורי נאמר<sup>30</sup>:

וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל עָרֵי הָאֲמֹרִי  
בְּחִשְׁבוֹן וּבְכָל בְּנֵתֶיהָ.

לאחר מכן מגיע התיאור: "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֲמֹרִי" - עם ישראל נשתקע בכל הארץ ולא רק בערים, והחל לבנות לעצמו ממלכה בהתאם מדויק לחששותיו של משה. אף מעבר לחששות אלו ארע לאחר הניצחון על האמורי. לאחר שראה בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי הביא את בלעם וכתוצאה מעצתו זנו ישראל עם בנות מואב ומדין<sup>31</sup>: "הֲנֵן הִנֵּה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדַבֵּר בְּלָעָם לְמָסָר מְעַל בָּהֶּ עַל דְּבַר פְּעוֹר וְתֵהִי הַמַּגִּפָּה בְּעַדְתָּ הִי" והנה רואה משה שחששותיו לא היו לשווא.

בזמן זה ממש מגיעים גד וראובן ומבקשים במפורש "אַל תַּעֲבִרְנוּ אֶת הַיַּרְדֵּן". בשעה זו כל חששותיו של משה מאז חטא המרגלים שהתעצמו עם חטא מי

<sup>28</sup> בגמרא (ברכות דף נ"ד עמודים א'-ב') מופיעה אגדה זו בשינויי ושם הבאר אינה מופיעה כלל והנחלים בעצמם הודיעו לעם ישראל על הנסים שנעשו בהרים בלבד.

<sup>29</sup> במדבר כ"א, ל"ב.

<sup>30</sup> שם, כ"ה - למרות שפסוק הישיבה בערי האמורי המובא כאן מופיעה קודם כיבוש יעזר ניתן לומר שהכיבוש קדם. ונראה לעני"ד שאיזור יעזר לא היה שטח אמורי "מקורי" אלא שטח שנכבש מידי בני עמון ועל כן בתיאור נפילת האמורי לא מופיע חבל ארץ זה (ניתן להרחיב על ידי עיון במסכת חולין דף ס' עמוד א' ובהסבר הרש"י הירש לפסוק המדובר).

<sup>31</sup> במדבר ל"א, ט"ז.

מריבה צצו ועלו מחדש: "כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשַׁלְחֵי אֹתָם מִקֶּדֶשׁ בְּרַנֵּעַ לְרֵאוֹת אֶת הָאָרֶץ" - משה רבנו לאחר רגע זה סמוך ובטוח כי התברר שהצדק איתו, הוא מבקש מהקב"ה שיתיר לו את הכניסה לארץ שכן סירובו התברר כנכון<sup>32</sup>:

כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי. משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטינ שלו. נכנס לשער - הוא אחריו, לחצר - הוא אחריו, לטרקלין - והוא אחריו, כיון שבא ליכנס לקיטון אמר לו: בני, מכאן ואילך אתה אסור ליכנס.

לאחר שנקבעה נחלת האמורי כנחלת גד וראובן, ומשה רבינו מוצא עצמו כבר בתוך נחלת הארץ ממש, הבין משה שצדק בהנהגתו ובחששותיו - והנה הקב"ה הכניסו לנחלתם על מנת להמשיך לעבר הכניסה לארץ.

אף בשלב זה לא הותר הנדר למשה שכן הקב"ה בטח בדור הכניסה לארץ גם במקביל לפרשיית שניים וחצי השבטים<sup>33</sup>:

וְרֵאִיתָה אֶתֶּה וְנֹאסַפְתָּ אֶל עַמִּיךָ גַּם אֶתֶּה בְּאִשֶּׁר נֹאסַף אֶהְרֵן אַחִיד: בְּאִשֶּׁר מְרִיתֶם פִּי בַמִּדְבָר צֵן בַּמְרִיבֹת הָעֵדָה לְהַקְדִּישֵׁנִי בַּמַּיִם לְעֵינָיִהֶם הֵם מִי מְרִיבֹת קֹדֶשׁ מִדְּבַר צֵן.

חשש משה שיזנחו ישראל את ה' וירצו להשאר בארצות הגויים מתוך עזיבת ה', יכול לבאר את הסמיכות בפסוקים בפרשת ואתחנן<sup>34</sup>:

וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׁמַיְמָה וְרֵאִיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדְחַת וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וְעַבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכָל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם: וְאֹתְכֶם לָקַח ה' וַיּוֹצֵא אֹתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזִל מִמִּצְרַיִם לְהוֹיֹת לֹ לְעַם נַחֲלָה כִּיֹּם הַזֶּה: וְה' הִתְאַנֵּף בִּי עַל דְּבָרֵיכֶם וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי עִבְרֵי אֶת הַיַּרְדֵּן וּלְבַלְתִּי בֹא אֶל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה: כִּי אֲנֹכִי מֵת בְּאָרֶץ הַזֹּאת אֲיַנְנִי עִבֵּר אֶת הַיַּרְדֵּן וְאֹתָם עִבְרִים וִירְשָׁתָם אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת.

החשש מקלקול העם והתרחקות מה' הוא שגרם למשה לחשוש שעם ישראל שכח את מוציאם מכור הברזל ומתוך כך להיענש ולא לזכות לעבור את הירדן.

<sup>32</sup> רש"י על במדבר כ"ז, י"ב.

<sup>33</sup> במדבר כ"ז, י"ג - י"ד.

<sup>34</sup> דברים ד', י"ט - כ"ב.

## משה במדין

לאור חששו של משה לאחר ההתבוללות עם בנות מדין ניתן לראות באור יקרות את דרשת חז"ל<sup>35</sup>:

אמר רבי לוי – אמר לפניו: ריבונו של עולם עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ואני איני נכנס לארץ? אמר לו הקב"ה מי שהודה בארצו נקבר בארצו ומי שלא הודה בארצו אינו נקבר בארצו. יוסף הודה בארצו. מניין? גבירתו אומרת ראו הביא לנו איש עברי וגו' ולא כפר אלא גנב גנבתי מארץ העברים. נקבר בארצו מניין? שנאמר: וְאֵת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשֵׁכֶם אֵת שְׂלֵא הוֹדִית בְּאַרְצְךָ אֵין אֶתְּהָ נִקְבַּר בְּאַרְצְךָ. כִּיצַד? בְּנוֹת יִתְרוֹ אֹמְרוֹת אִישׁ מִצְרִי הֶצִּילְנוּ מִיַּד הָרוּעִים וְהוּא שׁוֹמֵעַ וְשׁוֹתֵק לִפְיֵךְ לֹא נִקְבַּר בְּאַרְצוֹ.

משה רבנו התיאש מהעם לאחר חטאיו עם בנות מדין. פה בא הקב"ה ונפרע ממשה שגם כן איבד את אישיותו לפחות כלפי חוץ במדין. ובאם יטען משה שהכל היה כלפי חוץ, אף הקב"ה טוען שישראל מאמינים בני מאמינים בפנימיותם.

על כן בתקופה זו כאשר אמר משה<sup>36</sup> "וְהֵן לֹא יֶאֱמִינוּ לִי" אמר הקב"ה למשה שעם ישראל מאמינים בני מאמינים הם, שנאמר: "וְיֶאֱמֵן הָעָם" ואתה אין סופך להאמין שנאמר<sup>37</sup>: "וְעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי", ואכן משה רבנו בתקופת מדין, כלפי חוץ, הסיר את נאמנותו המלאה לקב"ה וכך דרשו חז"ל<sup>38</sup>:

וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ וְגו' נִכְרְיָהּ. רבי יהושע אומר: נכריה היתה לו ודאי. רבי אלעזר המודעי אומר: בארץ נכריה. אמר משה – הואיל וכל העולם עובדי עבודה זרה אני אעבוד לפני מי שאמר והיה העולם, שבשעה שאמר משה ליתרו – תן לי צפורה בתך לאשה, אמר לו יתרו – קבל עליך דבר זה שאומר לך ואני נותנה לך לאשה, אמר לו – מהו? אמר לו – בן שיהיה תחלה יהיה לעבודה זרה, מכאן ואילך לשם שמים. וקבל עליו. ואמר לו – השבע, וישבע לו, שנאמר: וַיִּזְאָל מֹשֶׁה אֵין אֱלֹה אֱלֹה לְשׁוֹן שְׁבוּעָה.

לאור זאת מובן כעסו של הקב"ה על חשדו של משה בעם - הלא אתה גם כן כלפי חוץ הפקרת את ישותך במדין.

<sup>35</sup> דברים רבה ב', ח'.

<sup>36</sup> שמות ד', א'.

<sup>37</sup> ראה שבת דף צ"ז עמוד א'.

<sup>38</sup> מכילתא פרשת יתרו פרשה א'.

הנה למרות שבוודאי משה חשב בלבו שישכנע את יתרו לעזוב את עבודת האלילים וממילא לא ירצה בקיום השבועה, אף על פי כן כלפי חוץ נראה משה לחלוטין כ"איש מצרי".

כתוצאה משבועה זו בן זה - גרשום, הוליד את נכד משה - יהונתן, שהשתחוה לעבודה-זרה בפסל מיכה<sup>39</sup>, ועליו נאמר<sup>40</sup>: "וַיְהוֹנָתָן בֶּן גֵּרְשָׁם בֶּן מִנְשֶׁה" ומנשה זהו משה ונקרא מנשה על שם מנשה המלך - העובד הגדול של עבודת האלילים. השתלשלות זו נובעת מפגם באמונתו האישית של משה החושש מהחצנה של האמונה בה' יתברך, ודווקא מתוכה מתבסס החשד בעם ישראל, ועל כך נענש משה לא להיכנס לארץ ישראל.

## חזרתו בתשובה של משה רבנו

ניסיונו של משה רבנו להתאים את עצמו לציווי הבורא על-ידי שליחת המרגלים ליעזר נסמך לכיבוש ממלכת עוג. נראה כי הדבר בא ללמדנו שכיבוש ארץ הבשן בא כתשובה מוחלטת של משה רבנו ולא רק כתנאי הבודק את המציאות שהחלה בשליחת המרגלים. כאן משה רבנו מבטל את עצמו לחלוטין לציווי הבורא, כובש עוד שטח בעבר הירדן המזרחי ולא חושש שהדבר יגרום לעזיבת ארץ ישראל. לפיכך בפרשייה זו ישראל לא קראו לשלום<sup>41</sup>.

כדי להגיע לארץ כנען לא היה כל צורך במעבר דרך אזור הבשן. לגבול הירדן ישראל הגיעו מאזור האמורי ושם גם-כן עברו את הירדן (באזור יריחו). אם כן אנו מבינים שהמעבר באזור הבשן היה אך ורק לצורך הכיבוש<sup>42</sup>:

וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶרֶךְ הַבְּשָׁן וַיֵּצֵא עֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן לִקְרֹאתָם הוּא וְכָל עַמּוֹ  
לְמַלְחָמָה אֲדָרְעִי... וַיָּבֹאוּ אֹתוֹ וְאֵת בְּנָיו וְאֵת כָּל עַמּוֹ עַד בְּלַתֵּי הַשָּׂאִיר  
לוֹ שָׂרִיד וַיִּירָשׁוּ אֶת אֶרְצוֹ.

רק לאחר מכן חזרו ישראל לאזור מעבר הירדן כפי שמופיע בפסוק הבא:

וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יַרְחוֹ.

כהמשך לתשובתו של משה רבנו בהוספת האמון בעם מצרף משה לשבטי ראובן וגד את חצי המנשה באזור הבשן שנכבש זה עתה<sup>43</sup>.

וַיִּתֵּן לָהֶם מֹשֶׁה לְבָנֵי גָד וְלְבָנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצֵי שִׁבְט מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף אֵת  
מִמְלַכְתּוֹ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי וְאֵת מִמְלַכְתּוֹ עֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן הָאֲרָץ  
לְעָרֶיהָ בְּגִבְלַת עָרֵי הָאֲרָץ סָבִיב.

<sup>39</sup> ראה בבא בתרא דף ק"ט עמוד ב'.

<sup>40</sup> שופטים י"ח, ל'.

<sup>41</sup> כפי שדייק החזקוני במדבר כ"א, ל'.

<sup>42</sup> במדבר כ"א, ל"ג - ל"ד.

<sup>43</sup> במדבר ל"ב, ל"ג.

כיוון שכיבוש מנשה זו היא חזרתו בתשובה של משה רבינו מובן מדוע נכתב ההסתרה של משה, בפרשת נכדו החוטא בפסל מיכה, דווקא על ידי המלך מנשה המופיע כאן לכבודו של משה. לאור תשובה שלמה זו של משה רבנו אך טבעי היה שיתכפר לו חטאו, הקב"ה יסלח לו ויאפשר את כניסתו לארץ. כך הבין משה רבנו ולכן התחנן להי<sup>44</sup>:

וְאַתְּחַנֵּן אֵל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר: ה' אֱלֹהִים אַתָּה הַחֲלוּת לְהַרְאוֹת  
 אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלְךָ וְאֶת יָדְךָ הַחֲזֹקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ  
 אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וְכַגְבוּרֹתֶיךָ: אֲעֹבְרָה נָא וְאַרְאֶה אֶת הָאָרֶץ  
 הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהוּא הַטּוֹב הַזֶּה וְהִלְבֵּנֵן.

מהי העת ההיא שבה התחנן משה ?

בספרי דייקו שתפילה זו היתה לאחר שראה משה את גבורותיו של הקב"ה ואמר<sup>45</sup>:

לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר.

כאן בפעם השניה חשב וקווה משה שיותר הנדר. בפעם הקודמת היה הדבר לאחר כיבוש ארץ גד וראובן כפי שראינו לעיל, ופה בפעם השניה לאחר כיבוש שטח מנשה - עוג מלך הבשן, פה - לאחר חזרתו בתשובה של משה באה התפילה. בפרשייה זו תשובתו של הקב"ה לא אומרת בפירוש שלא מגיע למשה להכנס לארץ, אלא ישנה תגובה שונה<sup>46</sup>:

וַיִּתְּעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אֵל  
 תּוֹסֵף דִּבַּר אֵלַי עוֹד בְּדָבָר הַזֶּה: עֲלֵה רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְשֵׂא עֵינֶיךָ יְמִינָה  
 וְצַפְנָה וְתִימְנָה וּמִזְרְחָהּ וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ כִּי לֹא תַעֲבֹד אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה.

בתפילות הקודמות<sup>47</sup> של משה רבנו תשובת הקב"ה היתה בכעס: "וַיִּתְּעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי" - למען עם ישראל, בהם האמין ה', כעס ה' על משה. "וַיִּתְּעַבֵּר ה'". פירוש הספרי: "נתמלא חמה". אמנם בתפילה אצלנו נאמר: "רַב לָךְ וּפִירַשׁ רִשְׁיִי":

הרבה מזה שמור לך, רב טוב הצפון לך.

באם משה היה נכנס, אף על פי שהגיע לו להכנס משחזר בתשובה, חלילה היה נתפס כביכול שמשה צדק בטענתו הראשונה. אך בכל זאת מראה הקב"ה למשה

<sup>44</sup> דברים ג', כ"ג - כ"ה.

<sup>45</sup> הדרשה מופיעה גם כן ברש"י על דברים ג', כ"ד במילים שונות.

<sup>46</sup> דברים ג', כ"ו - כ"ז.

<sup>47</sup> כפי שדרשו חז"ל שמשה רבנו התפלל בנושא הכניסה לארץ 515 תפלות כמניין ואתחנין (מובא בילקוט ראובני שם).

את כל ארץ ישראל<sup>48</sup>, כאומר למשה - הארץ נתונה לך ומגיעה לך. רק עקב כך מסתבר שאין יותר מה להתחנן בענין שכן אף על פי שנתכפר למשה לא יכנס הוא לארץ - "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה".

בתיאור הכניסה בטרם מותו של משה, בפרשת האזינו, מופיע שנתרצה הקב"ה להמית את משה באותה המיתה לה נתאוה משה<sup>49</sup> ולא מופיע תיאור הכעס אלא תיאור המציאות הנוצרת עקב החטא בזמנו. לאחר תשובתו של משה חזרה הבאר<sup>50</sup> "וַיִּשְׁקֶף עַל פְּנֵי הַיְשִׁימִן".

נחלקו חז"ל היכן נשקפת הבאר, האם בימה של טבריה או בים שתחת הכרמל<sup>51</sup>. המשותף לדעות אלו שהבאר יושבת ונשקפת מנחלת מנשה: או המזרחית דהיינו מעל הכינרת, או המערבית דהיינו בכרמל.

זכה משה ופטירתו לא באה מתוך כעס וחטא אלא מתוך תשובה מלאה ודבקות נשמתו בהנהגה האלוקית<sup>52</sup>:

באותה שעה נשקו הקב"ה ונטל נשמתו בנשיקת פה.

חיבור עליונים ותחתונים שהתבטא בנשיקת משה בא מתוך הבנה כי משה רבנו נפטר ללא כל כעס בעליונים אלא שנתקבלה תשובתו, וכן מובא בזוהר הקדוש<sup>53</sup>:

תא חזי, בכל שיתא יומי דשבתא כד מטא שעתא דצלותא דמנחה, דינא תקיפא שלטא וכל דינין מתערין, אבל ביומא דשבתא כד מטא עידן דצלותא דמנחה, רעוא דרעוין אשתכח, ועתיקא קדישא גליא רצון דיליה, וכל דינין מתכפיין, ומשתכח רעותא וחידו בכלא. ובהאי רצון אסתלק משה נביאה מהימנא קדישא מעלמא, בגין למנדע דלא בדינא אסתלק, וההיא שעתא ברצון דעתיקא קדישא נפק נשמתיה ואתטמר ביה, בגין כך ילא ידע איש את קברתו עד היום הזה' כתיב, מה עתיקא קדישא טמירא מכל טמירין ולא ידעין עלאין ותתאין, אוף הכא האי נשמתא דאתטמר בהאי רצון דאתגליא בשעתא דצלותא דמנחה דשבתא, כתיב ולא ידע איש את קברתו, והוא טמיר מכל טמירין דעלמא, ודינא לא שלטא ביה, זכאה חולקיה דמשה.

<sup>48</sup> שונה אצלנו התיאור המפורט של ראת הארץ על-ידי משה מהתיאור שבפרשת פנחס, שם רק נאמר "וראה את הארץ אשר נתתי לפני ישראל" (במדבר כ"ז, י"ב) שכן שם הדבר היה בטרם תשובתו של משה.

<sup>49</sup> רש"י דברים ל"ב, נ"י.

<sup>50</sup> במדבר כ"א, כ"י.

<sup>51</sup> השווה בין תנחומא בפרשת חוקת כ"א למסכת שבת דף ל"ה עמוד א'.

<sup>52</sup> דברים רבה י"א, ט"ו.

<sup>53</sup> זוהר חלק ב' דף פ"ח עמוד ב' - פ"ט עמוד א'. הזוהר מתאר שמשה רבינו נפטר בשבת ועומד בסתירה עם מקורות שונים בחז"ל המראים כי פטירתו היתה ביום שישי. ואולי ניתן ליישב שפטירתו היתה ביום שישי והסתרת נשמתו - "ולא ידע איש את קבורתו" היתה בשבת. אמנם פשט הדברים מראים כי ישנה מחלוקת (כדברי התוספות במנחות דף ל' עמוד א' ד"ה "מכאן").